

Augsburg, 25. Juni 1560

An Johann Baptist Hainzel

Druck: Epictetus, Basel 1561, S. 3-17; Epictetus, Basel 1563, I, fol. α2r-α8r.
Übersetzung: Brändly, Carinus S. 87f. (Auszug).

IOANNI BAPTISTAE
HAINZELIO, PATRICIO ET
Consuli Augustano, uiro doctrina, pietate,
uirtute ornatissimo, Domino et
patrono colendo,
HIERONYMVS VVOL-
fius S. P. D.

Concinnaui munusculum, ornatissime Consul, filiolis tuis potius, bonae spei pueris, usui futurum (uti spero) quām tibi, et praeclarā doctrinā cūm profanarū tum sacrarū literarū praedito, et multo rerū usu, uarijsqū florente etiamnum aetate casibus eruditō, necessarium: non incommodum tamen uel doctissimis et exercitatissimis hominibus, mea quidem opinione. Nam ea doctrinæ morum, et eius potissimū partis quae ad contemptum rerū humanarū, et animi tranquillitatem pertinet, ratio uidetur, ut negligentia nostra et praua consuetudine, siue animorum imbecillitate id fiat, nunquam satis inculcari memoriaqū repeti possit. Subinde salutarium præceptionum obliuiscimur, paulatimqū ad uulgi sermones et opiniones relabimur: ut non sine causa siue Virgilius siue quis alius (nam de autore ambigitur) exclamet: CVR ME NATVRA MAGIS QVAM DISCIPLINA TRAHIT? etsi praua consuetudo (si uerum fateri libeat) saepius nos quam natura quantumuis praua trahit. Evidem quid alijs accidat nescio: neque dubito quin plurimi, inter quos te quoque cumprimis numero, et ingeniorū acumine, et animorum constantia robore que me longissimo interuallo superent. Quod ni ita esset, malè utique res et publica et priuata regeretur. Sed hoc mihi accidere scio, pro uarietate lectionis animū quoque meum uariè affici: neque me unquam uel mei minus poenitere, uel aequiore animo casus humanos ferre, quām cum ea scripta lego, quae animū à sollicitudine corporis et externarū rerū, ad curationem mentis auocant et traducunt. In quo genere, cum à sacris literis discessum est, nihil unquam efficacius legisse mihi uideor ijs scriptis, quae Arriani studio confecta, Epicteti Stoici nomine circumferuntur. Etsi enim principiō fundamenta disputationum illius uacillare, labascere, ac facile conuelli euertiqū posse uidentur: tamen si uel suum quisque animū consuluerit, uel quotidianaē uitae uarios ac diuersos euentus inspexerit, uel sacrarū literarū decreta cum his contulerit (seponendae tamen erunt tantisper et præceptae opinones, et ex ijs ortae affectiones, et turbæ popularis, quae numero potius quām iudicio pollet, præiudicium) si quis igitur, inquam, animo uacuo, tranquillo, et in unam rem qua de agitur intento haec considerarit: inueniet, opinor, nihil uerius, nihil utilius, nihil magis pium posse præcipi, quām quae horum libellorum summa est, DEO ET NATVRAE PAREN'DVM: DE OMNIBVS, QVOAD POSSIS, BENE MERENDVM: NOCENDVM NEMINI: ALIORVM INIVRIAS TOLERANDAS: QVICQVID SINE CVLPA NOSTRA ACCIDERIT, AEQVI BONIQVE FACIENDVM: VTENDVM ESSE HIS REB[VS] QVAE AD VITAE NECESSITATEM DANTVR, QVASI NON VTARE: EASDEMQVE REPETENTI DEO, SEV FORTVNAE (VT VVLGO LOQVIMVR) ALACRITER RESTITVENDAS: FELICITATEM IN ANIMO SIBI BENE CONSCIO TRANQVILLOQVE REPONENDAM: IN DIVINA DENIQVE RERVM HVMANARVM ADMINISTRATIONE, VT ET AEQVISSIMA ET SAPIENTISSIMA ET

NOBIS SALVTARI, QVAMVIS PERACERBA SAEPE VIDEATVR, ACQVIESCENDVM. Hae tantae res, tam utiles, tam necessariae cognitu, tam salutares, ut et à pluribus cogitarentur, et animo meo scribendo quàm legendo, ut fieri solet, altius infigerentur: decimo abhinc anno, Lutecia Parisiorum huc profectus, incerto rerum mearum statu, libellis hisce conuertendis atque in publicum edendis adieci animum. Nam cum uir egregius IOANNES HENRICVS HERBARDVS, sororius tuus (quem et honoris et grati animi ergò nomino) tale nihil ne somnianti quidem, sed longinquam profectionem adornanti, hospitium uictumqúe communem perhumaniter obtulisset: tranquillum illud quidem ocium, sed non omnis curae tamen expers, in hoc negocium rectissimè conferri posse existimaui. Sed dum absoluto Enchiridio, in Arriani commentarijs transferendis sedulò uersor: ecce Fuggeranae Bibliothecae curatio, aequè praeter expectationem offertur. Qua et digerenda, et describenda, et augenda dum occupor: non satis ocij datur ad institutum meum persequendum. Inciderunt deinde aliae occupationes (ut fortuna mea ab ineunte aetate crebras mutationes, uariasqúe uicissitudines habuit) et lucubrations necessariae mihi magis quam iucundae, et Augustanae denique scholae Bibliothecaeqúe curatio. Quibus rebus factum est, ut horum opusculorum editio in hunc usque annum prorogata, dum ego uel cesso, uel alijs negocijs distineor: et nouitatis gratiam magna ex parte amitteret: et doctissimorum uirorum, IACOBI SCHEGGII, quem praceptoris loco ueneror, ac THOMAE NAOGEORGI, qui copioso commentario Epictetum declarauit, conuersionib[us] editis, superuacanea uideri posset. De quo ego sanè mihi curiosius esse disputandum non existimo, nec speciosas excusationes quaerendas, aut plurimorum exemplis tam nostrae aetatis, quàm ueteris memoriae uirorum, causam meam defendendam. Ea sine ullis ambagibus dicam, quae uerissima et simplicissima sunt, utcunque ab alijs accipientur. Ego enim quid alij de me sentiant et loquantur, praestare nec possum, nec debeo: ne quid malo stultóue consilio faciam, praestare, et culpa uacare, in hac quidem re fortasse possum, debeo certè quidem. Conuersionis igitur eae mihi causae fuerunt, quas exposui. Editionis uerò hae sunt, quas iam dicam. E re esse adolescentiae iudico, ut cum elementis Christianae pietatis, philosophiae rudimenta non longo interuallo coniungant: et Reginae potentissimae pedisse quam et ancillam neque contumacem, neque multis ministerijs obeundis ineptam addant: quò uideant, ea quae diuinitùs praecipiuntur, humanis rationibus etiam suaderi, ac persuaderi potius. Haec philosophiae, hoc est humanae rationis, cum Theologia, id et diuina ratione consensio, non inutiliter et multitudini et prauitati exemplorum opponitur, quibus plerique magis ad imitandum impelluntur, quàm salutaribus monitis ab impietate uitaeque licentia reuocantur. Si tamen huiusmodi pracepta teneris et rudibus adhuc animis instillata, unà cum aetate accreuerint, bona spes est, in aliquib[us] saltem (distorta enim et aduerso coelo nata ingenia, malaue educatione et praua consuetudine corrupta, rarò corriguntur) ea per omnem aetatem adhaesura, nec suis fructibus caritura esse. Quod quo facilius fieret, haec Enchiridij forma probata mihi fuit. Vtis est et ea consideratio, quid inter Theologiam et Philosophiam differat. Apparet enim, philosophos de Deo loqui breuius, frigidius, obscurius: Theologiam contrà ardentius, copiosius, disertius. In morum uerò doctrina uitaeque praceptorius, eadem ferè utrobique tradi. Illud etiam minimè obscurum est, multa explicare Theologiam, in quibus philosophia et obmutescat, et obtupescat.

Quae si in ea quoque mysteria se curiose ingerere, et argutis ratiunculis diuina oracula cauillari uoluerit, quae Filius qui est in sinu patris reuelauit nobis: iam Philosophia esse definit, iam non ἀλήθεια, non τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, καὶ θεία φανέρωσις, non τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις ab Apostolo definitur: sed ἀδικία, καὶ ματαιότης, sed μωρία, καὶ ἀδόκιμος νοῦς, sed συλλαγωγία καὶ κενὴ ἀπάτη. Philosophiam enim, hoc est, rationem humanam D. Paulus ultra suos limites euagantem acerrimè obiurgat, et uehementer insectatur: eandemqúe dum officio fungitur, et Deo se subiicit, ijs ornat paeconijs, ad quorum amplitudinem nihil addi potest. Quid enim laude ueritatis melius? quid cognitione et patefactione diuina illustrius? quid lege diuinitùs inscripta menti praestabilius? quid his elogijs amplius et magnificentius? Et haec prima editionis mihi causa fuit. Altera, ut unum

Epicteteae doctrinae quasi corpus conflaretur, additis eiusdem generis sententijs et opusculis, cuiusmodi est Cebetis tabula: uel ob id magnificienda, quòd causam exponit, cur ij qui docti perhibentur, summae peruersitatis nomine uulgò traducantur: et eos demum uerè doctos esse affirmat, qui uero iudicio rerum expetendarum et fugiendarum praediti, itaqüe morati sint, ut recta ratio postulat: caeteros uerò omnes falso inanis cuiusdam doctrinae nomine et umbra quadam uanissima gloriari, qui scilicet neglecta cultura animi, opes, honores, uoluptates, per fas et nefas, manibus et pedibus, uelis et remis (quod aiunt) consequentur: pessimi utique homines, et rebus publicis perniciosi, quorum improbitate et uaecordia sit, ut omnes et literae et literati uulgò malè audiant: Academiarum utique culpa (si id quod sentio, liberè dicendum est) homines indignos, hoc est, nec satis doctos, et saepe improbos ac uaecordes, uel perua stipe accepta, uel commiseratione quadam, magnificis titulis immatura aetate onerantium potius quàm ornantium. Grauissimum enim onus est, omni dubio procul, honos indigno habitus, apud eos qui iudicare possunt. Nam uulgas quidem facile decipitur externa specie, nec alio sine suos liberos in scholas mittit: de uictu, de opibus, de honoribus filiorum sollicitum: de iudicio, de moribus, de pietate, ueris studiorum fructibus parum cogitans. Diuites autem plerique suis opibus contenti, superuacaneum esse censem, suos filios accuratius erudire: praeclaram doctrinam pernicioso errore existimantes, si latinè utcunque intelligent. Artes enim dicendi non sunt ipsa eruditio, sed eruditionis quasi aditus et instrumenta quaedam. Grammatica, eruditiarum linguarum, Hebraeae, Graecae, Latinae cognitionem, uariamqüe lectionem, poetarum et historicorum praecipiè, complectitur: quarum duae posteriores omnibus si non necessariae, percommodae certè sunt: Hebraea Theologis potissimum inseruit. Dialectica et Rhetorica monstrant, quo iudicio boni authores sint legendi, simulqüe nostras cogitationes instituendi et explicandi rationem tradunt. Rerum autem cognitio, uerumqüe iudicium, è Theologia peti debent, et philosophia: quarum illa aeternam et coelestem, haec terrenam et caducam uitam instituit et gubernat. Philosophiam enim et ipsius uerbi uim et ueterum autorum consuetudinem secutus, appello, quicquid humani ingenij industria et longo usu, uerum, et uitae utile ac necessarium, est inuentum et obseruatum, causarum praesertim explicatione adjuncta, quae hominem eruditum à rudi et indocto distinguit. Habent et opicia, et agricultura, et res nautica et militaris, et metallica et architectura, quàm plurima, inuenta primùm subtilissimis philosophorum, hoc est, ingeniosorum et diligentium uirorum rationibus, quae nunc ab indoctissimis hominibus sola exercitationem e adhibita usurpantur. Eadem ferè et Empiricorum in medicina, et practicorum (quos uocant) in Iurisprudentia ratio est: quorum omnium, etsi bellè suo fungi munere uideantur, memoriam potius et exercitationem, quàm doctrinam et iudicium, si philosophiam, hoc est, causas praeceptorum ignorent, admireris. Neque uerò me praeterit, quàm angustis limitibus inclusa sit humana scientia, quàm mutlis inuoluta obscuritatibus, quot intricata controuersijs: adeò ut Socrates philosophiam suam (qua modestia fuit) ambiguum quoddam somnium, ad coarguendam aliorum temeritatem et arrogantiam, esse diceret: seqüe hoc unum scire, quòd nihil sciret, profiteretur. Non idcirco tamen reliquiae diuinae lucis in natura humana contempnenda sunt, sed magnificienda, et studiose excolenda, et omnium disciplinarum fontes (quoad licet) inuestigandi. Sed haec saepe et accuratè cùm ab alijs eruditis, tum à uiro immortalitate digno PHILIPPO MELANCHTHONE (quo nuper defuncto, Germania nostra magnum et ornamentum et praeedium amisit) disputata tractataque sunt. Quare ad institutum redeo: meqüe adolescentiae rem non inutilem facere existimo, si eam ad huiusmodi libellos lectitandos inuitaro, quibus uulgares errores taxantur, et animi humi abiecti ad maiora quaedam et altiora cogitanda eriguntur. Scio Paradoxa Stoicorum improbari à multis, quorum et LVDOVICVS CARINVS fuit, doctissimus et humaniss[imus] senex. Qui, cum ei conuersionem meam corrigendam pro amicitia nostra exhibuissem: magis sibi probari dixit, uerioremqüe uideri doctrinam Aristotelis: qui VIRTVTI ET SAPIENTIAE principatum sic deferret, ut tamen commodis etiam corporis et fortunae muneribus felicitatem augeri atque exornari non negaret, ac discrimen aliquod inter hominem et Deum constitueret: et affectus à

Natura datos non amputaret, sed putaret: non tolleret, sed moderaretur: eumque uirum bonum et sapientem statueret, non qui optari facilius quam sperari posset, sed qui in natura rerum inueniretur. Idem tamen non negabat, utile esse in omni doctrinae genere, formam proponere perfectissimam, ad quam quo quisque proprius accessisset, eo melior et praestantior haberetur: contraque deterior, qui ab eadem longissimè recessisset. Deinde ὑπερβολάς τε καὶ μειώσεις ijs esse non inutiles, qui in alterutram partem nimis inclinarent. Facilè itaque mihi concedebat, ἀπόθειαν rectè proponi ijs qui suis affectibus nimium indulgerent. Nam uel sic, μετριοπάθειαν uix impetrari à uehementioribus ingenij. Omnia tribui bonis animi, quae uulgo prorsus negligerentur et contemnerentur: res corporeas et fortuitas necessariò extenuari et deprimi, quòd in his plerique mortales proram et puppim (quod aiunt) felicitatis collocarent. Persuasum enim habeo, Stoicos aut hoc suae magniloquentiae consilium et admirabilium sententiarum habuisse, et mercatorio, atque etiam oratorio more, iniquum postulasse, ut aequum ferrent: aut omnium mortalium fuisse stupidissimos atque insolentissimos, ne impudentissimos dicam. Stupidissimos, si uel in semetipsis non animaduerterent, istam perfectionem non cadere in hominis naturam: impudentissimos, si alijs persuadere conarentur ea quae ipsi sibi nondum persuasissent. Tribuitur autem à Cicerone Stoicis laus eximij acuminis: et nonnulli etiam ob uitae sanctimoniam, morumque integritatem, et rerum externarum despicientiam celebrantur: ut olim Zeno Cittieus, magnificis populi Atheniensis praeeconijs ornatus: et posterioribus temporibus hic ipse noster Epictetus, alijque complures. Haud negarim tamen, tot sectas philosophorum, ac sophistarum potius (sic enim Cicero eos dici ait, qui quaestus aut gloriolae gratia philosophantur) studio nouitatis et famae aucupio extitisse primùm: posteaque discipulorum studijs, praeeceptorum quam ueritatis amantiorum, esse defensas et propagatas. Quae mala utinam non et in Theologiam hac nostra exulceratissima aetate inueherentur. Sed et haec in Annotationibus rectius tractantur: et una reliqua editionis causa iam exponenda est. Ea fuit, ut merita erga me tua, Consul optime et prudentissime, multorumque annorum constantem et iucundam amicitiam (qua me rebus omnibus longè inferiorem, sola humanitate tua adductus, ob qualemcumque literarum commendationem es complexus) publico aliquo testimonio, ad posteros etiam duraturo, celebrarem. Alias enim opes non habeo, quibus tibi et tuis gratiam referam: et ea te benignitate ac facilitate esse scio, ut sola uoluntate mea sis contentus: cum is animus et à natura tibi tributus, et uera institutione longoque usu confirmatus sit, ut tibi gratis, atque etiam cum periculo de Ecclesia, de patria, de omnibus doctis et bonis bene merendum esse arbitreris, et cum domestica disciplina uitaeque modestia et pietate publicam beneficentiam coniungendam. Quibus uirtutibus id consecutus es, ut non à ciuibus tantum tuis, sed ab exteris etiam quam plurimis, ijsque clarissimis doctissimisque uiris, sincerè diligaris, et citra omnem adulationis suspicionem certatim lauderis. Quare mihi plura scribenda esse non duco, ne tenebris meis solem illustrare uelle uidear: sed illud unum petendum, ut hoc leuidense munus crasso filo, ut Cicero quodam loco iocatur, aequi bonique facias, et ueterem tuam erga me benevolentiam conserues. Vale quam felicissimè et diutissimè, ut bonitas tua meretur, et humanitas, omnib[us] titulis illustrius praeeconium: cum à D. Paulo ἡ φιλανθρωπία τοῦ θεοῦ, non minus quam ἡ δύναμις καὶ μεγαλειότης, praedicetur. Augustae Vindelicorum, 7. Cal[endas] Iulij, Natali tuo: qui ut felix et faustus tibi et tuis illuxerit, Deum precor. Anno M. D. LX.